

Bir Dayanışma Örneği Olarak Gayr-i Resmi Karz-ı Hasen Sandıkları

Muhammed Emin Durmuş¹

Rıdvan Demir²

Özet

Literatürde yer alan çalışmalara bakıldığında karz-ı hasenin sınıflandırılması, işleyişi, dünyada ve Türkiye'deki uygulama örnekleri ve hangi kurumun çatısı altında daha faydalı olacağıyla ilgili pek çok çalışma bulunmaktadır. Bu çalışmanın amacı ise literatürde eksik kaldığı düşünülen, gayri resmi karz-ı hasen uygulamalarının işleyişini ortaya koymak, bu uygulamalarda karşılaşılan problemleri tespit etmek ve bu problemlere çözüm önerisi geliştirmektir. Nihayetinde karz-ı hasen uygulamasını gayri resmi olarak uygulayanlar bu şekilde devam etmeli mi yoksa resmiyet kazanıp kurumsallaşmalı mı sorusuna cevap vermeye çalışmaktadır. Bu amaç doğrultusunda çalışmanın birinci bölümünde kavramsal çerçeve ortaya konulduktan sonra ikinci bölümde dünyada ve Türkiye'deki karz-ı hasen uygulamalarına değinilecek üçüncü bölümde ise üç farklı gayr-i resmi karz-ı hasen sandığıyla yapılan mülakatlar neticesinde ortaya çıkan bulgulara yer verilecek ve bulgular neticesinde sandıkların karşılaştıkları problemler ve bunlara yönelik çözüm önerileri ele alınacaktır. Böylece çalışmada teori ile uygulama bir arada ortaya konmaya çalışılacaktır.

GİRİŞ

İslam dininde insanların birbirleriyle maddi ve manevi dayanışma içerisinde olması tavsiye edilmiştir. Bunun bir yansıması olarak finansman ihtiyacı olan kişilerin bu ihtiyacını karşılayabilmek adına ilk olarak akraba ve arkadaş çevresine başvurması beklenirken günümüzde insanların daha ziyade bankalara başvurdukları görülmektedir. Her ne kadar genel durum böyle olsa da çok yaygın olmamakla beraber insanların finansman ihtiyaçlarını yardımlaşma sandıkları kurarak karz-ı hasen yöntemiyle karşılamaya çalıştıkları da bir va-

1 Dr. Öğr. Üyesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi İslam İktisadi ve Finans Bölümü, İSEFAM, E-mail: muhammeddurmus@sakarya.edu.tr Orcid: 0000-0003-2468-8551.

2 Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Ekonomisi ve Finansı Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi, E-mail: ridvan.demir.19@hotmail.com. Orcid: 0000-0002-5846-0179.

kiyadır. Kısaca borç olarak verilen standart malların veya paraların aynı miktar ve özelliklerde geri alınması anlamına gelen karz-ı hasen, faizle borçlanmaya bir alternatif olması hasebiyle İslam dinince meşru kabul edilmiş ve çeşitli şekillerde övülmüştür. Buradan hareketle finansmana ihtiyaç duyan ancak bu ihtiyacını İslam dininin kesin bir şekilde yasaklamış olduğu faizle karşılamak istemeyen kişilerin ya bireysel olarak ya da bir grup oluşturarak karz-ı hasene başvurduklarını söylemek mümkündür.

Karz-ı hasenle yardımlaşma, kişinin yakın çevresinden borç istemesi şeklinde tek taraflı olabileceği gibi karz ihtiyacı olan kişilerin bir araya gelmesiyle oluşturdukları grup içerisinde karşılıklı olarak birbirlerine karz verme şeklinde çift taraflı da olabilmektedir. Çift taraflı olarak adlandırılan karz-ı hasen uygulamalarını da genel itibariyle resmi (formel) ve gayr-i resmi (informel) olarak iki gruba ayırmak mümkündür. Dernek, kooperatif, vakıf, banka gibi kuruluşlar bünyesinde kurulan karz-ı hasen uygulamalarını resmi; herhangi bir kuruma bağlı olmadan aile bireyleri, iş arkadaşları, öğrenci grupları gibi grupların kendi aralarında oluşturdukları karz-ı hasen uygulamalarını ise gayr-i resmi olarak adlandırmak mümkündür (Özdemir, 2019). Bütün bu sandıkları bir çalışmada ele almak mümkün olmadığı için bu çalışmada sadece çift taraflı olup gayr-i resmi yapıya sahip olan karz-ı hasen uygulamaları ele alınmıştır.

Gayr-i resmi olan bir diğer ifadeyle herhangi bir resmi kuruluşa bağlı olmadan faaliyet gösteren karz-ı hasen uygulamalarında ön plana çıkan en önemli husus sandık içerisinde yer alan kişilerin birbirine güvenmesidir. Gayr-i resmi karz-ı hasen sandıklarının toplumda yaygınlaşmasının önündeki en büyük engelin de güven unsuru olduğunu söylemek mümkündür. İslam ahlakı isârî yani kendinden önce kardeşini düşünmeyi teşvik etmesine rağmen günümüzde bu haslet unutulmaya yüz tutmuş bunun yerini kişinin ilk önce kendi menfaatini düşünmesi, kendi çıkarını öncelemesi almıştır. Bu da doğal olarak insanların birbirlerine olan güvenini zedelemiş, bireyler arasındaki güven duygusunu azaltmıştır. Bu sebeple tamamen güvene dayalı olan gayr-i resmi karz-ı hasen uygulamalarının grup üyeleri arasında sıkıntıya yol açmaması için uygun zeminde yapılması zaruridir. Bu bağlamda çalışmanın amacı, gayr-i resmi yapıya sahip karz-ı hasen sandıklarının uzun soluklu olabilmesi ve daha fazla kitleye ulaşabilmesinin önünde hangi engellerin bulunduğu tespit edilip bu engellere yönelik çözüm önerisi sunmaktır. Bunun için çalışmada gayr-i resmi şekilde faaliyet gösteren üç farklı yardımlaşma sandığı nitel araştırma yöntemiyle incelenerek elde edilen bulgular neticesinde karşılaştıkları problemler ortaya konulmaya ve bu problemlere çözüm önerileri getirilmeye çalışılmıştır.

Literatüre bakıldığında karz-1 hasen uygulamasıyla alakalı birçok çalışma olduğu görülmektedir. Özdemir (2019) tarafından yapılan çalışmada, dünyadaki farklı kurumsal çatılar altında faaliyet gösteren karz-1 hasen uygulamaları incelenip, Türkiye'deki ilgili kuruluşlara örnek olacak materyallerinin sunulması amaçlanmıştır. Bu bağlamda çalışmada karz-1 hasenin kuruluş şekillerinden, Ürdün İslami Banka'sındaki uygulamasından, Akhuwat adlı İslami mikrofinans kurumunun işleyişinden, İran'daki geniş çaplı karz-1 hasen fonlarından ve İngiltere'deki QardHasan kitle fonlaması platformundan bahsedilmektedir. Dünya'daki karz-1 hasen uygulamaları üzerine yapılan çalışmalar olduğu gibi Türkiye'deki uygulamaları anlatan çalışmalar da mevcuttur. Örneğin Genç (2019a), tarafından yapılan çalışmada karz-1 hasen uygulamasının sandıklar çerçevesinde nasıl teşekkül ettiği araştırılarak Türkiye'de karz-1 hasen sandık uygulamalarının sendika, dernek, sandık vakfi ve kanunla kurulmuş sandıklar şeklinde çeşitli yapılarda teşekkül ettiği belirtilmiş ve derneklere bağlı karz-1 hasen uygulamaları iki sandık örneği üzerinden ele alınmıştır. Bir başka çalışmada ise karz-1 hasen uygulamasının dernek çatısı altında uygulanmasının yanlış ve zor olduğu, en doğru şeklinin kooperatifler üzerinden olacağı iddia edilip çeşitli örneklerle bu iddianın doğru olduğu ortaya konmaya çalışılmıştır (Üstün, 2019). Kaan ise bunlardan farklı olarak İslam'daki faizli borç yasağına alternatif olarak ileri sürülen karz-1 hasenin, ticaret ahlakının bozulduğu, insanların birbirine olan güven duygusunun zayıfladığı bir dönemde sürdürülebilir bir alternatif olmadığını halbuki zekâtın hem uygulama hem de sürdürülebilirlik açılarından faize çok daha iyi bir alternatif yöntem olduğunu ifade etmektedir (Kaan, 2021).

Yukarıda zikredilen çalışmaların hepsinde karzın merkezde olduğu uygulamalardan bahsedilmektedir. Bunun yanında literatürde İslami finans bağlamında karzın merkezde değil de çeperde olduğu yani alternatif bir finansal ürün olabileceğine yönelik bazı çalışmalar da bulunmaktadır. Örneğin Beybur ve Çetinkaya (2021), karz-1 hasen sisteminin katılım bankalarının bünyesinde alternatif bir finansal ürün olarak yer alması gerektiğini böylece faizsiz finans enstrümanlarının sayısının artacağını ve pazar payının büyüyeceğini ileri sürmektedir. Aynı şekilde Canbaz (2019a) da doktora çalışmasında Katılım bankaları için karz-1 hasenden hareketle uygulanabilir bir model önerisi ortaya koymaya çalışmıştır.

Yapılan çalışmalara bakıldığında karz-1 hasenin sınıflandırılması, işleyişi, dünyada ve Türkiye'deki uygulama örnekleri ve hangi kurumun çatısı altında daha faydalı olacağıyla ilgili bilimsel verilere ulaşılmaktadır. Bu çalışmanın amacı ise literatürde eksik kaldığı düşünülen, gayri resmi karz-1 hasen uygulamalarının işleyişini ortaya koymak, bu uygulamalarda karşılaşılan prob-

lemleri tespit etmek ve bu problemlere çözüm önerisi geliştirmektir. Nihayetinde karz-ı hasen uygulamasını gayri resmi olarak uygulayanlar bu şekilde devam etmeli mi yoksa resmiyet kazanıp kurumsallaşmalı mı sorusuna cevap vermeye çalışmaktadır. Bu amaç doğrultusunda çalışmanın birinci bölümünde kavramsal çerçeve ortaya konulduktan sonra ikinci bölümde dünyada ve Türkiye'deki karz-ı hasen uygulamalarına değinilecek üçüncü bölümde ise üç farklı gayr-i resmi karz-ı hasen sandığıyla yapılan mülakatlar neticesinde ortaya çıkan bulgulara yer verilecek ve bulgular neticesinde sandıkların karşılaştıkları problemler ve bunlara yönelik çözüm önerileri ele alınacaktır. Böylece çalışmada teori ile uygulama bir arada ortaya konmaya çalışılacaktır.

1. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.1. Borç

Borç kavramı kapsam bakımından farklı şekillerde tanımlanabilir. En geniş anlamıyla borç, iki veya daha fazla kişi arasında gerçekleşen birini diğerine veya her ikisini birbirine karşı bir edimde (edâ) bulunmakla yükümlü kılan hukukî bağı ifade eder (Aydın, 2022). Örneğin bir satım akdi düşünülecek olursa satıcının en temel borcu malı sağ salim teslim etmek, müşterinin borcu ise malın bedelini ödemektir. Görüldüğü gibi böyle bir işlemde her iki tarafın da bir borcu bulunmaktadır (Mecelle, md. 262). Daha dar anlamda borç, taraflardan sadece birinin diğerine karşı yerine getirmek durumunda olduğu şeyi/edimi ifade eder. Bu edim bir şeyi yapma, verme, alma gibi olumlu yönde olabileceği gibi yapmaktan geri durma şeklinde olumsuz da olabilir. Mesela bir kişinin bir başkasının borcuna kefil olması veya herhangi bir malını hibe etmesi durumlarındaki borç ilişkisi tek taraflıdır. Kefil olmayı kabul eden veya malını hibe eden kişi vadettiği borcu yerine getirmek durumundadır. En dar anlamda borç ise kişinin zimmetinde sabit olan misli malları özellikle de para borçlarını ifade etmekte olup günümüzdeki en yaygın kullanımı da bu şekildedir (Aydın, 2022).

Borç kavramının daha iyi anlaşılabilmesi için çok yakın ilişki içerisinde olduğu kredi kavramını da tanımlamak gerekmektedir. Kredi, sözlükte “borç ödemede güvenilir olma”, “ödünc alınan veya verilen mal, para” anlamlarına gelmektedir (TDK). Yani kredi kavramı hem borcun kendisini hem de borç ilişkisinde borcun ödeneceğine dair olan güveni, inancı ifade etmektedir. Ferguson sözlük anlamına uygun olarak kredi kavramını, borç alan kişinin borcunu geri ödemesine yönelik inanç şeklinde tanımlamaktadır (Ferguson, 2011).

Kredi veya borç ihtiyacı günümüzde ortaya çıkmış yeni bir olgu olmayıp bilakis çok eski zamanlardan beri insanların iktisadi hayatlarının vazgeçilmez bir unsurudur. Hal böyle olunca her devirde borca dair birtakım hukuki düzenlemeler yapılmıştır. Örneğin insanlık tarihinin bilinen en eski yazılı yasalarından olan Hammurabi Kanunlarında kişiler arasındaki borç/kredi ilişkilerini düzenleyen pek çok madde bulunmaktadır. Aynı şekilde İslam dininin anayasası olan Kur'an da borcun kayıt altına alınması, borçlu zorluk içindeyse borca karşılık rehin alınması, borçlu darlık içindeyse biraz daha mühlet verilmesi gibi ayetlerle borç ilişkileri düzenlenmeye çalışılmıştır (Bakara, 2/280-82). Yine sünnette borca vefa gösterilmesi, zamanında ve daha güzeliyle ödenmesi, borçluya kolaylık sağlanması gibi borç ilişkilerini düzenleyen bunun yanında borç vermenin sadakadan bile üstün olduğunu ifade edip borç vermeyi öven hadisler bulunmaktadır (İbn-i Mâce, Sadakât, 19; Mukaddime, 17; Ticaret, 28; Buhârî, İstikrâz, 4). Günümüze gelindiğinde kredi işlemlerine yönelik özel sözleşmelerin düzenlendiği, tarafların hak ve sorumluluklarının bütünüyle belirlendiği görülmektedir. Kısacası kredi/borç her dönemde insanların iktisadi ve sosyal hayatlarının merkezinde yer almış ve icra ettiği önemli fonksiyonlar sebebiyle her toplumda krediye yönelik birtakım hukuki düzenlemeler yapılmıştır. Bu düzenlemelerle tamamen güvene dayalı olan kredi sözleşmesi tarafların haklarını koruyacak bir yapıya getirilmeye çalışılmıştır.

Finans literatüründe kredi çeşitli şekillerde sınıflandırılmaktadır. Ancak bu çalışmanın konusunun karz-ı hasen olması hasebiyle burada kredi sadece bedelli olup olmamasına göre sınıflandırılmıştır. Orman'a (2010) göre bir kredi işlemi vade sonunda borç ödenirken anaparaya ilaveten baştan belirlenmiş bir oranda faiz ödenmesi şeklinde bedelli olabileceği gibi borç alınan miktarın vade sonunda misliyle ödenmesi şeklinde bedelsiz de olabilir. İkinci tür kredi işlemine İslam iktisat literatüründe karz-ı hasen denmekte ve bir kredi işleminin ancak bu şekilde olması durumunda caiz kabul edileceği ifade edilmektedir. Yani İslam'a göre faiz içeren bütün kredi işlemleri yasaktır. Dahası Orman, İslam'ın faiz yasağıyla birlikte esasında sermayenin sahibiyle olan bağıını azaltan, toplumda orta sınıfı yok eden, az sayıda kişinin servetin önemli bir kısmını elinde tutmasına zemin hazırlayan kredi mekanizmasını yasaklamayı hedeflediği ancak karz-ı hasen gibi yardımlaşma esaslı uygulamalar da bu yasağın kapsamına gireceği için faiz yasağıyla yetinildiğini iddia etmektedir. Dolayısıyla, karz-ı hasen müessesesini bağlamından çıkarıp kredi sisteminin bir alternatifi olarak görmekten ziyade insanların kredi ihtiyaçlarını giderme noktasında az da olsa katkı sağlayacak arızı bir uygulama olarak görmek gerektiğini söylemektedir (Orman, 2010). Nitekim Orman, tamamen güvene dayalı olan karz-ı hasen kredi müessesesinin alternatifi ola-

rak kabul edilmesi durumunda borcun zamanında ödenmemesi, enflasyon sebebiyle borç verilen paranın değerini kaybetmesi gibi sebeplerden ötürü din kardeşliğinin zarar görmesi gibi olumsuz sonuçların ortaya çıkması muhtemeldir. İşte tam da bu noktada karz-ı hasen sandık uygulamalarının özellikle herhangi bir resmiyeti bulunmayan sandık uygulamalarının daha efektif ve ihtiyacı gidermesi açısından ne gibi adımlar atılması gereklidir? Karz-ı hasen sandıklarının kurumsallaşması gerekli mi? Gayr-i resmi karz sandıklarından en çok hangi problemlerle karşılaşılıyor ve bunlara yönelik çözüm önerileri ne olabilir? gibi soruların cevaplanması gerekmektedir. Aksi takdirde Orman'ın ifade ettiği gibi İslami bir kurumun yine İslami bir ideal olan din kardeşliğine zarar vermesi gibi bir durum ortaya çıkabilir.

1.2. Riba/Faiz

Sözlükte “artma, çoğalma, serpilip gelişme” gibi anlamlara gelen riba kelimesinin Türkçe'deki karşılığı faizdir. Faiz kavramı, borç verilen para veya misli malın belli bir süre sonra baştan belirlenmiş bir fazlalıkla geri alma işlemi veya bu şekilde alınan fazlalık olarak tanımlanmaktadır. Tanımdan da anlaşıldığı üzere faiz, ödünç işlemlerinde karşılığı olmayan hükmi veya hakiki bir fazlalığı ifade etmektedir. Bu özelliği sebebiyle faiz, ilk zamanlardan beri din adamları, filozoflar ve iktisatçılar tarafından tartışılmış ve büyük çoğunluk tarafından ahlaka, vicdana aykırı olması hasebiyle uzun yıllar çirkin bir kazanç yolu olarak görülmüş ve meşru kabul edilmemiştir (Özsoy, 1995). İslam dininde de faiz kesin bir şekilde yasaklanmış ve faizle iştiğal edenlere yönelik ağır ifadeler kullanılmıştır (Bakara, 2/275-279). Bunun yanında faizden uzak durmak adına alışveriş esnasında hangi durumlarda faizin ortaya çıkacağına dair bilgilendirmeler yapılmıştır. Örneğin hemen hemen bütün hadis kitaplarında yer alan ve altı madde hadisi olarak meşhur olan “Altına karşılık altın, gümüşe karşılık gümüş, buğdaya karşılık buğday, arpaya karşılık arpa, hurmaya karşılık hurma, tuza karşılık tuz cinsi cinsine birbirine eşit ve peşin olarak satılır. Malların sınıfları değişirse peşin olmak şartıyla istediğiniz gibi satın” (Müslim, Müsâkât, 81; Tirmizî, Büyû, 23) hadisiyle faizin sınırları, çeşitleri belirlenmiştir.

Yukarıda da zikredildiği üzere İslam dini faizli krediyi kesin bir şekilde yasaklamakla beraber insanların kredi ihtiyacını faizsiz bir şekilde giderecek bir yöntem olarak karz-ı haseni meşru görmektedir. Nitekim karz-ı hasende faizde olduğu gibi haksız bir kazanç bulunmamakta bilakis kişilerin dayanışmaları, yardımlaşmaları söz konusu olmaktadır. Her ne kadar karz-ı hasen kişilerin finansman ihtiyacına cevap verebilmek adına caiz görülmüşse de özellikle günümüzde insanların güven, yardımlaşma gibi ahlaki hassasiyetlerini önemli ölçüde kaybetmeleri, bireylerin dine olan bağlarının zayıflaması

ve teknolojinin gelişmesiyle banka kredilerine hızlı ve kolay bir şekilde ulaşma imkanının artması sebebiyle ehemmiyetini ve yaygınlığını kaybetmiş bir müessese konumundadır.

1.3. Karz-ı Hasen

Sözlükte “kesip koparmak, karşılık vermek” gibi anlamlara gelen karz-ı hasen, terim olarak “misli (standart) bir malın veya paranın bir müddet sonra aynıyla geri ödenmek üzere bir kimseye borç verilmesi” şeklinde tanımlanabilir (Apaydın, 2001). Tanımdan da anlaşılacağı üzere karz akdinin konusunu misli yani piyasada her an eşi benzeri bulunabilen mallar veyahut para teşkil etmektedir. Akdin uygulanması noktasında dikkat çeken hususlar ise karzın geri ödenmek üzere alınması ve geri ödenirken herhangi bir fazlalık olmaksızın misliyle verilmesidir. Herhangi bir menfaat beklemeden sadece Allah rızası için yapılıyor olması hasebiyle karz akdi, Kur’an’da “hasen (güzel)” sıfatıyla ifade edilmiştir (Bakara 2/245; Maide 5/12; Hadid 57/11; Teğabün 64/17; Müzemmil 73/20). Sünnette de yine bu minval üzere verilen borcun herhangi bir fazlalık olmadan aynı özellik ve miktarda geri alınması sebebiyle karz vermenin erdemli bir davranış olduğu ve “Sadaka on katıyla, karz ise on sekiz katıyla mükafatlandırılır” hadisinde (İbn Mâce, Sadakât, 19) olduğu gibi çeşitli vesilelerle bu akdin faziletinden bahsedilip teşvik edilmiştir.

Karz-ı hasenle yardımlaşma, kişinin yakın çevresinden borç istemesi şeklinde tek taraflı olabileceği gibi karz ihtiyacı olan kişilerin bir araya gelmesiyle oluşturdukları oluşum içerisinde karşılıklı olarak birbirlerine karz verme şeklinde çift taraflı da olabilmektedir. Çift taraflı olarak adlandırılan karz-ı hasen uygulamalarını da genel itibariyle resmi (formel) ve gayr-i resmi (informel) olarak iki gruba ayırmak mümkündür. Formel karz-ı hasen uygulamalarına örnek olarak Selçuklu dönemindeki ahilik teşkilatı, Osmanlı dönemindeki esnaf loncaları, günümüzde ise dernek, vakıf veya bankalar bünyesinde kurulmuş karz sandıkları gösterilebilir (Genç, 2022; Gürbüz, 2021). Gayr-ı resmi karz-ı hasen uygulamalarına ise genelde iş arkadaşları ya da aile içinde oluşturulan ve “altın günü” şeklinde ifade edilen oluşumlar örnek gösterilebilir (Genç vd. 2021). Gayr-ı resmi karz-ı hasen, faiz hassasiyeti olan insanlar tarafından geliştirilmeye çalışılarak “gün” olarak uygulanmasından ziyade “sandık” olarak uygulanması hedeflenmiştir. Bu bağlamda sandıklar kurularak karz-ı hasen kullanıldığı görülmektedir.

2. DÜNYADA VE TÜRKİYE'DE KARZ-I HASEN UYGULAMALARI

İslam dininde faiz kesin bir şekilde yasaklandığı için tüm dünyada Müslümanların finansman ihtiyaçlarını giderebilmek adına çeşitli yöntemlere başvurdukları, bunlardan birinin de karz-ı hasen olduğu bir vakiydir. Daha önce de ifade edildiği üzere karz-ı hasenle yardımlaşma bireysel olabileceği gibi grup şeklinde de olabilmektedir. İşte çalışmanın bu bölümünde konuyla alakalı olması hasebiyle Dünya ve Türkiye genelinde karz-ı hasenin formel bir şekilde uygulandığı çeşitli yapılar açıklanmaya çalışılmıştır. Böylece çalışmanın asıl konusu olan gayr-i resmi karz-ı hasen uygulamalarının eksik ve artı yönlerinin, olumlu ve olumsuz özelliklerinin daha net bir şekilde ortaya çıkacağı düşünülmüştür.

Dünyada karz-ı hasenle işlem yapan pek çok uygulama örneği bulunmaktadır olup bunlardan birisi de İslami bankalardır. Bununla beraber karzın İslami bankaların yaygın bir şekilde kullandığı finansal ürünlerden biri olduğunu söylemek mümkün değildir. Zira bu kurumlar en nihayetinde ticari bir şirkettir ve şirketlerin doğasında da kâr elde etmek vardır. Karzda ise verilenin aynısı geri alındığı için herhangi bir kâr söz konusu olmamakta bu da İslami bankaların bu işlemi yaygın bir şekilde kullanmamalarına bir başka ifadeyle karza istisnai olarak başvurmalarına sebep olmaktadır (Genç, 2019b). Ayrıca herhangi bir getirisi olmamasına karşın karz akdi bankaya operasyonel açıdan ekstra bir yük de getirmektedir. Bütün bunlara rağmen Dünya'daki bazı İslami bankalar sosyal sorumluluk faaliyeti olarak karz-ı hasenle işlem yapmaktadırlar. Örneğin İslami bankacılık sektörünün önemli aktörlerinden biri olan Jordan Islamic Bank (Ürdün İslam Bankası), hem bireysel hem de kurumsal müşteriler için "Al-Qardh Al-Hassan Fund Accounts" adıyla karz-ı hasen fonları oluşturma imkânı sağlamıştır. Böylece banka, ilgili hesaplarda toplanan paraların eğitim, sağlık, evlilik ve yardım gibi alanlardaki ihtiyaçları gidermeleri için öğrenci, hasta, genç, öğretmen ve banka mensuplarına karz olarak aktarılmasına aracılık yapmaktadır (Özdemir, 2019)

Karz-ı hasenin dünya üzerinde uygulandığı örneklerden bir diğeri İslami mikrofinans kuruluşlarıdır. Bu kurumlar topladıkları bağışları çeşitli finansman yöntemleri kullanarak dar gelirli kimselere karz-ı hasen olarak vermektedirler. İslami mikrofinans kurumları farklı kurumsal yapılarda faaliyet göstermekte olup bunlardan en yaygın olanı sivil toplum kuruluşu şeklinde olanıdır. STK şeklinde kurulmuş olan İslami mikrofinans kuruluşları, hiçbir şekilde kâr amacı gütmemekte bilakis sadece yoksulluğun azaltılmasına katkı sağlamayı hedeflemektedir. Sivil toplum kuruluşları tarafından oluşturulan İslami mikrofinans uygulamalarının başında Pakistan'da kurulan ve halen

faaliyetlerine devam eden Akhuwat gelmektedir. İslami prensiplere uygun şekilde kurulan ve yoksullara karz-ı hasenle finansman sağlayan Akhuwat 2001 yılında bir sivil toplum kuruluşunun üyelerinin bağışlarıyla Lahor'da kurulmuştur (Genç, 2019b). Akhuwat, bağışlar yoluyla oluşturulan mikro-finans fonunu, farklı finansman yöntemleriyle ihtiyaç sahibi insanlara aktarmaktadır. Bu sayede daha sonra aynıyla geri ödemek üzere nakit temin eden dar gelirlili kimseler bu paraları ister tüketimde isterlerse üretimde kullanmaktadırlar (Obaidullah, 2008). Tarım kredisi, aile girişim kredisi, acil durum kredisi, sağlık kredisi gibi finansmanlar başlıca kullandığı yöntemlerdir (Genç, 2019b).

Karz-ı hasenin bir diğer örneğini ise İran'da görmekteyiz. Yoksul kimselere yardım ve tefecilikle mücadele hususunda İran'da ilk karz-ı hasen fonu 1967 yılında kurulmuştur. (Özdemir, 2019). İran'da kurulan karz-ı hasen fonlarını dört grupta incelenmek mümkündür (Arabmazar, 2007).

- Aile karz-ı hasen fonları
- Yerel karz-ı hasen fonları
- Birlik karz-ı hasen fonları
- Resmî karz-ı hasen fonları

Aile karz-ı hasen fonları daha çok informel yapıdadır. Aile üyelerinin kısa dönemli ihtiyaçlarını gidermek ve aile içi dayanışmayı artırmak için kurulmuştur. Yerel karz-ı hasen fonları, belirli bölgelerde yaşayan insanların üyelik sistemiyle kurdukları sisteme dayanmaktadır. Birlik karz-ı hasen fonları, belirli meslek grubu mensuplarının bir araya gelerek oluşturdukları sistemi ifade etmektedir. Son olarak resmî karz-ı hasen fonları ise diğer üç sisteme göre daha kapsamlı ve formel bir yapıdadır. Bankalara göre düşük operasyonel maliyetlerle, belirli bir yönetim kurulu tarafından yönetilen resmî karz-ı hasen fonları sistemli olması açısından geniş kitlelere hitap etmektedir.

Dünyada olduğu gibi Türkiye'de de çeşitli yapılar altında karz-ı hasen uygulamaları mevcuttur. Katılım bankaları aracılığıyla karz-ı hasen uygulaması sınırlı seviyede ve genelde bankanın çalışanlarına borç vermesi şeklinde yapılmaktadır (Canbaz, 2019b). Bankanın doğasında kâr elde etmek olduğu için bu durum doğal karşılanabilir. Bu sebeple Türkiye'de karz-ı hasene daha çok dernek faaliyetlerinde rastlanmaktadır. Dernekler karz-ı haseni genelde sandık uygulaması şeklinde yapmaktadır. Örnek olarak Kamu Personeli Yardımlaşma Derneği (KAMPERDER), Gönüllü ve Fedâkar İnsanlar Derneği (GÖNFEDER), Müstakil Sanayici ve İş Adamları Derneği (MÜSİAD) verilebilir. Bu derneklerin üyeleri tarafından bir karz fonu oluşturulmakta

ve bu fondaki paralar belirlenen tüzüğe ve işleyişe göre üyelere karz olarak verilmektedir (Kahrıman, 2020).

3. ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ VE BULGULARI

Karz-ı hasenin yaygın bir şekilde kullanılabilir olması için kurumsallaşması gerektiği tartışılmaktadır. Her ne kadar insanlar kendi aralarında informal olarak karz-ı hasen işlemleri yapsalar da bu işlemler güvene dayalı ilerlemektedir. Karz-ı hasenin kurumsallaşması ve yasal altyapıya sahip olması karz sandıklarına dahil olan insanların birbirine olan güvenini artırması açısından önem arz etmektedir. Bu sebeple karz sandıklarının bireysel güvenden ziyade yasal güvence ile oluşturulması durumunda karz-ı hasen uygulamalarının nasıl şekilleneceğini araştırmak gerekmektedir. Çalışmanın bu bölümünde resmi olmayan karz sandıklarının kuruluş amaçları, işleyişleri ve karşılaştıkları problemler sandık üyeleriyle yapılan mülakatlardan hareketle açıklanmaya çalışılmıştır.

3.1. Araştırma Yöntemi

Bu çalışmada nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Nitel araştırma, gözlem, mülakat, doküman incelemesi gibi nitel veri toplama yöntemlerinden yararlanılarak olguların ve olayların gerçekçi ve bütüncül bir bakış açısıyla ortaya konmasına yönelik nitel süreçlerin izlendiği bir araştırma çeşididir (Yıldırım ve Şimşek, 2016). Bu sebeple nitel araştırmalar keşfedilmeyi bekleyen araştırma problemlerinin derinlemesine analiz edilmesi noktasında çok elverişlidir (Creswell, 2019). Bu çalışmada gayri resmi karz sandıklarının amaçları, işleyişleri ve karşılaştıkları problemlerin tespit edilebilmesi amaçlandığı için nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Veri toplama yöntemi olarak ise nitel araştırmalarda sıkça kullanılan yarı yapılandırılmış görüşme (mülakat) tekniği kullanılmıştır. Mülakat sırasında araştırma problemine yönelik önceden hazırlanmış mülakat formu kullanılmıştır. Bununla birlikte yarı yapılandırılmış görüşmenin sağladığı esneklikten de faydalanılarak görüşmenin seyrine göre farklı sorularla cevapların derinleştirilmesi yoluna da gidilmiştir. Araştırmanın örneklemini olarak birbirinden farklı yerlerde ve usullerde faaliyet gösteren üç adet gayr-i resmi karz sandığından birer yönetici veya üyesi seçilmiştir. Bu sandıklardan ikisi yurt içinde biri ise yurt dışında faaliyet göstermektedir. Yurt içinde faaliyet gösteren sandıklardan biri öğrenci topluluğundan diğeri ise aynı sosyo-ekonomik seviyede olan kişilerden oluşmaktadır. Yurt dışındaki sandık ise aynı cami etrafındaki cemaatin bir araya gelmesiyle kurulmuştur. Mülakatlar yüz yüze yapıma imkânı bulunmadığından 10/05/2022 ile 20/05/2022 tarihleri arasında Zoom platformu üzerinden 20'şer dakikalık bir sürede gerçekleştirilmiştir. Yapılan görüşmeler

katılımcıların izniyle kayıt altına alınmış ve görüşmelerin neticeleri metnimize aktarılmıştır. Görüşmede katılımcılara çeşitli sorular yöneltilmiştir. Sorulardan bazıları Genç (2019b) tarafından hazırlanmış olan yüksek lisans tezinden alınmıştır. Görüşme esnasında katılımcılara sorulan sorular şunlardır;

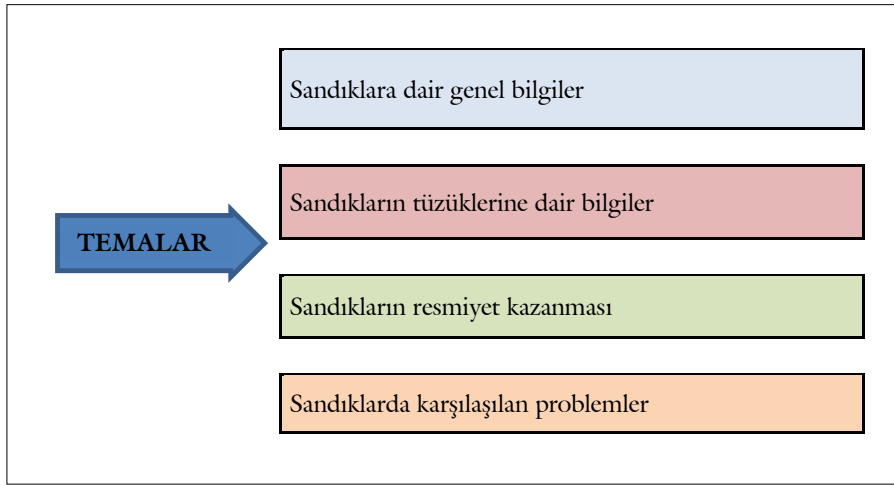
- Sandığı kurmaya ne zaman karar verdiniz?
- Niçin böyle bir sandık kurma ihtiyacı hissettiniz?
- Sandığı kaç kişiyle kurdunuz?
- Ne kadar aidatla başladınız?
- Aidatlarda artış yapıyor musunuz?
- Karzı sadece üyelere mi veriyorsunuz?
- Karz verdiğiniz kişi borcunu geri ödemediğinde nasıl bir yol izliyorsunuz?
- Sandık üyesi sandıktan ayrılmak istediği zaman çıkabiliyor mu?
- Sandığınızın bir tüzüğü var mı? Varsa tüzüğe aykırı davranan olduğunda ne yapıyorsunuz?
- Sandığa başvuran herkesi alıyor musunuz?
- Sandıkta üye sayısında bir sınırlandırma var mı?
- Sandığınızda üyelerin birbirine güvenini nasıl sağlıyorsunuz?
- Sandığınızın resmiyet kazanmasını ister misiniz?
- Aynı anda kaç kişiye borç veriyorsunuz?
- Borç verirken sandıkta biriken miktarın belirli bir oranını mı kullanıyorsunuz?
- Sandıktan verilen borcun geri ödemesini belirli bir vadeye bağlıyor musunuz?
- Sandık uygulamanızda herhangi bir problem yaşıyor musunuz? Problem yaşıyorsanız bunlara nasıl çözüm buluyorsunuz?

3.2. Araştırma Bulguları

Çalışmada yasal zeminde olmayan karz-ı hasen sandıklarının kuruluş amaçları, nasıl faaliyet gösterdikleri, üye olma işleminin nasıl olduğu, karzın hangi şartlarda kimlere verildiği, alınan karzın geri ödenmediğinde nasıl bir yol izlendiği, sandık işleyişinde karşılaşılan problemlerin neler olduğu araştırılmıştır. Bu bağlamda üç adet sandık yönetici/üyesiyle yarı yapılandırılmış

görüşme yapılarak veri toplanmıştır. Görüşme yapılan sandıklar; sandık 1, sandık 2 ve sandık 3 olarak katılımcılar ise yine sırasıyla katılımcı 1, katılımcı 2 ve katılımcı 3 şeklinde isimlendirilmiştir. Gayr-i resmi sandıklarda karşılaşılan problemlere dair bulgular 4 tema altında sınıflandırılmış olup, tema grupları Şekil 1’de gösterilmiştir:

Şekil 1: Araştırmada Tespit Edilen Temalar



3.2.1. Sandıklara Dair Genel Bilgiler

3.2.1.1. Sandık 1

Kocaeli Gebze’de üniversite okuyan bir grup öğrenci tarafından kurulan bu sandık Türk lirası ile birikim yapmayı esas almaktadır. Sandığın kuruluş amacı öğrencilerin ihtiyaçlarını karşılarken birbirlerinden destek alarak yardımlaşması ve sonrasında da devam ettirebilmektir. Sandığa üye olma iki yöntemle olmaktadır. Bunlardan birincisi kefil olma şeklinde diğeri ise, güven oyu yoluyla üye alımı şeklindedir. Kefil olma yöntemiyle üye olan kişi asli üye olma hakkına sahiptir. Ancak asli üye olmadan karar alımlarında oy kullanma hakkına sahip olamamaktadır. Sandığın üye sayısında herhangi bir sınır yoktur. Sandık hisse temelli olarak kurulmuştur. Sandığa üye olunurken başta 50 Türk lirası giriş aidatı alınmakta, aylık aidat olarak ise hisse başı 25 Türk lirası toplanmaktadır. Bir kişi en fazla 4 hisse ile sandığa üye olabilirken kaç hissesi olursa olsun her üye bir oy hakkına sahiptir. Sandıktan sadece üyeler yararlanma hakkına sahiptir. Sandıktan alınabilecek borç miktarı, üyenin sandıkta bulunan parasının 3 katından fazla olamamaktadır. Sandıkta aylık planlı borç ve plan dışı acil yardımlar şeklinde iki türlü fon kullanılmaktadır. Aylık planlı borç başta belirlenen sıraya göre yapılmakta şayet sırası gelen

fon kullanmak istemiyorsa sıra bir sonraki kişiye geçmektedir. Aylık planlı borç verildikten sonra sandıkta kullanılabilir para varsa plan dışı acil yardım isteyenlere de fon kullandırma imkânı bulunmaktadır. Bu sandıkta borcun geri ödenmediği durumda maddi yaptırımın nasıl olacağı hususunda yazılı bir madde bulunmamaktadır (Katılımcı 1).

3.2.1.2. Sandık 2

Sakarya Akyazı'da 2020 yılı mart ayında 10 kişi ile kurulmuştur. Sandık üyelerinin tamamı devlet memurudur ve üye olmak için memur olma şartı bulunmaktadır. Bu şartın sebebi ise Katılımcı 2'nin ifadesiyle aynı sosyo-ekonomik düzeye sahip insanların bir arada hareket etmesinin daha kolay ve sağlıklı olacağı düşüncesidir. Sandığa giriş için herhangi bir ücret ödenmemektedir. Sandığın kuruluş amacı üyelerin tek başına karşılamakta zorlandıkları ihtiyaçlarını bir araya gelerek daha kolay bir şekilde karşılayabilmektir. Aidatlar 250 Türk lirası olarak belirlenmiştir. 6 ayda bir olağan toplantı yapılarak aidatlarda artış yapılmaktadır. 2022 yılı mayıs ayı itibariyle aidatlar 500 Türk lirası olarak devam etmektedir. Sandığa aidatlar Türk lirası olarak yatırılmaktadır. Sandıkta biriken para ise enflasyon karşısında erimemesi için altın olarak değerlendirilmektedir (Katılımcı 2). Borç verileceği zaman ise sandıkta bulunan altın Türk lirasına çevrilerek verilmektedir. Sandığa en fazla 15 kişi üye olabilmektedir. Katılımcı 2, üye sayısının 15'i geçmesiyle kontrolün zor olacağını bu sebeple böyle bir sayı sınırı getirdiklerini ifade etmektedir. Sandığa sonradan üye alımı oy çokluğu ile olmaktadır. Sandıkta oy hakkı hisseye göre olmaktadır. Bir kişinin ne kadar hissesi varsa o kadar oy kullanabilmektedir. Sandık kurulduğu andan itibaren 1 yıl borç verilmemektedir. Sonrasında verilecek borç oy çokluğuyla kararlaştırılmaktadır. Verilecek borç, üyelerin tamamının sandıkta bulunan toplam parasının yüzde otuz beşini geçmemektedir. Sadece sandığa üye olanların yararlanabildiği sandıkta, borç verme işleminde sıra gözetilmemekte, borç almak isteyen üyenin 15 gün öncesinden sandık başkanına haber vermesi gerekmektedir. Bir ayda birden fazla kişi borç ister ve sandıkta bulunan para yeterli gelmezse acil ihtiyacı olan üyeye o ay, diğer üyelere ise sonraki aylarda borç verilmektedir. Aidatlarını zamanında ödemeyen üye iki defa uyarı almakta ve sonrasında üyelerin oy çokluğu oluşursa sandıktan çıkarılmaktadır. Bu sandıkta da borcun geri ödenmediği durumda maddi yaptırımın nasıl olacağı hususunda yazılı bir madde bulunmamaktadır (Katılımcı 2).

3.2.1.3. Sandık 3

Avusturya'da 2010 yılında 28 kişiyle kurulmuştur. Bu sandık fon toplama işlemini Euro üzerinden yapmaktadır. 2010 yılında kurulmasına rağmen

tüzüğünü 2011 yılında oluşturmuş 2014 ve 2017 yıllarında ise tüzüğünü revize etmiştir. Sandık aidatlarının güncel miktarı 100 Euro şeklinde belirlenmiştir. Bir üyenin sandıkta biriken parası 8000 Euroyu geçtiği takdirde sandıktaki parasının geri kalanını alma hakkı bulunmaktadır. Yeni üye alımı hususunda üyelerle oylama yapılması ve oy çokluğuna göre kabul edilmesi esastır. Oylar eşit olduğu takdirde sandık başkanı iki oy kullanma hakkına sahiptir. Sandığın kuruluş amacı gurbette yaşayan Müslümanların birlik ve beraberliğini sağlamak, yardımlaşma geleneğini devam ettirebilmek ve Allah için güzel borç verebilmektir. Sandıktan verilecek borç miktarı, vadesi ve şartları sandık tüzüğünde yer almaktadır. Sandığın üye sınırlaması yoktur. Hatta ne kadar fazla üye olursa o kadar fazla borç verilebileceği düşüncesi hakimdir. Sandığa üyeler aidatları dışında fazladan para verebilmektedir. Aidat fazlası paralarını geri alma konusunda da üye verdiği parayı geri alacağı zamanı ve vadeyi belirleyebilmektedir. Sandıktan borç alınacağı zaman yazılı beyanda bulunmak zorunludur. Sözlü beyanlar dikkate alınmamaktadır. Üçüncü kişiler için borç alınamamaktadır. Acil durumlarda müracaat etmeden ve sıra beklemeden borç alınabilmektedir. Aidatlarını veya borçlarını zamanında ödemeyen üye sandıktan çıkarılmaktadır. Sandık üyelerinden herhangi birisi borç aldıktan sonra ödeme fırsatı olmadan vefat ederse kalan borcu diğer üyelere dağıtılmaktadır. Ölen üyenin yasal mirasçılarına rücu edilmemektedir. Şayet borçlu olmadan vefat ederse sandıktaki parası yasal mirasçılara teslim edilmektedir. Bir üye vefat ettiğinde mirasçılardan birisi devam etmek istediğinde sandıkta kalabilir. Borcunu ödemeyen ve ödemeyeceğini beyan eden bir üye olduğu zaman o kişinin borcu diğer üyelere pay edilmektedir (Katılımcı 3).

3.2.2. Sandıkların Tüzüklerine Dair Bilgiler

Tüzük, herhangi bir kurumun veya kuruluşun çalışma usul ve esaslarını, yönetim ve yürütme işlerini düzenleyen maddelerin bütünüdür. Bu tanımdan da anlaşılacağı üzere işlerini sağlıklı bir şekilde yürütmek isteyen her kurumun bir tüzüğünün bulunması elzemdir. Bu açıdan gayr-i resmi hüviyete sahip karz sandıklarının da genelde bir tüzüğünün bulunduğunu söylemek mümkündür. Nitekim gayr-i resmi de olsa sandıkların işleyişinde paraların ne şekilde ve ne kadar toplanacağı, kimlere ne zaman karz verileceği, kasada biriken paraların nasıl değerlendirileceği, sandığa yeni üye kabul edilip edilemeyeceği, aidatlarda ne oranda ve ne sıklıkla zam olacağı, yönetimin hangi aralıkla değiştirileceği gibi pek çok mesele gündeme gelmektedir. İşte bu soruların hepsi ilgili sandığın tüzüğünde belirlenmektedir. Buradan hareketle her ne kadar sandık gayr-i resmi de olsa sandığın işleyiş ve yönetimine dair

birtakım kuralların belirlenmesi gerekmekte işte sandığın sahip olduğu bu kurallar bütününe de tüzük denmektedir.

Sandıklar açısından önemli olması hasebiyle görüşme yapılan sandık üye/yöneticisine “Sandığınızın bir tüzüğü var mı? Varsa tüzüğe aykırı davranan olduğunda ne yapıyorsunuz.” şeklinde bir soru yöneltilmiş, katılımcıların hepsi de tüzükleri olduğunu ifade etmişlerdir. Sandık üyelerinin ilgili soruya verdikleri cevaplar şöyledir:

“Sandığımızın bir tüzüğü var ve biraz önce de ifade ettiğim gibi sandığa yeni üye alımında, sandığın işleyişinde kararları asli üyelerle birlikte alıyoruz. Oluşumun sürdürülebilirliği açısından yazılı bir tüzük olması da gereklidir. Tüzüğe aykırı davranan henüz olmadı. Fakat genel işleyişi bozmadığı takdirde tüzüğü çok uygulamayı düşünmüyoruz. Çünkü kardeşliğimize halel gelebilir diye düşünmüyoruz.” (Katılımcı 1)

Katılımcı 1’in ifadelerinden anlaşıldığı üzere Sandık 1’in yazılı bir tüzüğü bulunmakta ve sandığın sürdürülebilirliği açısından bir tüzüğünün bulunması önem arz etmekte. Katılımcı 1, üyesi bulunduğu sandıkta henüz tüzüğe aykırı davranan kimsenin olmadığını olsa bile tüzükte yer alan yaptırımları üyeler arasındaki kardeşlik bağını zedeleyeceğini düşündükleri için her zaman moda mod uygulamayı düşünmediklerini belirtmiştir. Bu bilgilerden hareketle Sandık 1’de tüzüğün daha ziyade sandığın işleyişine dair bilgilerin yer aldığı bir nizamname olarak görüldüğü, bir problemle karşılaşıldığında ise tüzüğün ikinci planda olduğu, ancak çözülemeyen veya sandığa zarar verecek durumlar söz konusu olduğunda kendisine başvurulması hedeflenen bir başka ifadeyle son çare olarak görüldüğü anlaşılmaktadır.

Sandık 2’nin üye/yöneticisi ile yapılan görüşmede ise tüzükle ilgili soruya şöyle cevap verilmiştir:

“Sandığımızın bir tüzüğü var. Sandığın genel işleyişini bu tüzükle yürütüyoruz. Şu an tam hatırında değil ama kırk küsur maddeden oluşan bir tüzüğümüz bulunmakta. Sandık uygulaması yapan başka kişilerle karşılaştığımızda tüzüğümüzde birtakım eksikliklerin de olduğunu görüyoruz. Tüzüğe aykırı davranma hususunda ise üyelerimizle istişare ederek çözmeye çalışıyoruz. Bizim kurmuş olduğumuz sistemde sandığa girişler TL bazında olmakta birikimimizi ise altın olarak yapıyoruz. Üyelerimizle sandığımızı oluştururken bu durum konuşulmuştu ve borç verirken altını bozdurarak borçları TL olarak vermekteyiz. Tüzüğümüzde de böyle bir madde mevcut olmasına rağmen üyelerimizden birkaç tanesi borç verme işlemini durdurmamız gerektiğini ifade etti. Biz birkaç ay böyle devam ettikten sonra tüzüğü tekrar hatırlatarak borç vermemiz gerektiğini eğer uyulmazsa sandıktan ayrılacaklarını ifade ettik.” (Katılımcı 2)

Katılımcı 2'nin ifadelerinden tüzüğe aykırı davranış olduğunda ise Sandık 1'de olduğu gibi direkt olarak tüzükte yer alan ilgili maddeyi uygulamak yerine istişare ile problemlerin çözülmeye çalışıldığı anlaşılmaktadır. Buna ilaveten Sandık 2'de tüzüğün sabit olmadığı bilakis zaman içerisinde değişen şartlara göre tüzüğün üyelerinin de görüşleri alınarak geliştirilebildiği veya eksik yönlerinin giderildiği yani esnek bir yapıya sahip olduğu Katılımcı 2 tarafından ifade edilmiştir. Katılımcı 3 ise tüzükle ilgili soruya diğer sandık üyelerinin verdikleri cevaplara yakın cevaplar vermiştir.

“Sandığımız 2010 yılında kuruldu. Biz yurt dışında böyle bir sandık kurmaya karar verdiğimizde bir tüzük oluşturmadık. Kervan yolda düzülür misali her geçen gün sandığımızı geliştirmeye gayret ettik. 2011 yılında bir tüzük oluşturduk. Yaşanan gelişmelerle 2014 ve 2017 yıllarında tüzüğümüzü revize etme yoluna gittik. Sandığımızın genel işleyişi açısından bir tüzüğe sahip olsak bile biz resmi bir kurum değiliz amacımız bir şirket yönetmek ya da kâr elde etmek de değil. Kardeşlik bütünlüğü içerisinde bu gurbet elde bir arada olmak birbirimize hem ekonomik hem de sosyal açıdan yardımcı olabilmek. Bizim temel felsefemiz bu. Evet tüzüğümüze aykırı davranmak olarak nitelendirebilir mi bilmiyorum ama başta ben sandığa yeni üye alımı hususunda bir kısıtlama olmamasına rağmen kendi abimi sandık üyesi olmasını teklif dahi etmedim. Bizim tüzüğümüz herhangi bir yaptırım olması açısından değil, Allah'ın emrettiği doğrultuda yazılı bir uygulama olması açısından bulunmaktadır.” (Katılımcı 3)

Katılımcı 3'ün ifadelerinden tüzüğe sahip olsalar bile resmi bir kurum olmadıkları dolayısıyla tüzükten ziyade karşılıklı konuşarak sorunları gidermeyi tercih ettikleri bununla beraber zaman içerisinde tüzüklerinde bazı değişiklikler yaptıkları anlaşılmaktadır. Katılımcıların tüzükle ilgili verdikleri ifadelerin birbirine yakın minvalde olduğu hepsinin bir tüzüğü olsa da herhangi bir sorun ortaya çıktığından tüzükten ziyade karşılıklı anlaşarak sorunları giderme yoluna gittikleri aksi takdirde üyeler arasındaki bağların zarar göreceği düşüncesinin hakim olduğu görülmektedir. Bu durum sandıkların işleyişinde üyeler arasındaki bağın ön planda olduğunu buna karşın genelde tüzüğün ikinci plana itildiğini göstermektedir.

3.2.3. Sandıkların Resmîyet Kazanması

Daha önce de ifade edildiği üzere karz sandıkları formel ve informal şeklinde iki ana gruba ayrılmaktadır. Formel karz sandıkları vakıf, dernek, kooperatif gibi resmi birer kuruluşa tabi oldukları için bu türdeki karz sandıklarının resmîyeti noktasında herhangi bir problem bulunmamaktadır. Gayr-i resmi karz sandıkları ise adından anlaşılacağı üzere hiçbir resmi kuruluşa tabi değildirler. Sadece kendi içlerinde oluşturdukları fakat resmi bir yaptırımı

olmayan tüzükleri bulunmaktadır. Buradan hareketle gayr-i resmi karz sandıkları daha ziyade üyelerin birbirlerine olan güvenlerine dayalı olarak hayatlarını sürdürmektedir. Güven zedelendiğinde ise bu sandıklarda büyük problemler ortaya çıkmaktadır. Bu sebeple çalışmada ele aldığımız sandık üyelerine “sandığınızın resmiyet kazanmasını ister misiniz? sorusu yöneltilmiş ve Katılımcı 1 ve 2, sandıklarının resmiyet kazanmasının sandıkları açısından faydalı olacağını ifade etmişlerdir. Katılımcı 3 ise resmiyetin sadece aidatları toplarken yaşanan sıkıntıları giderme konusunda faydalı olacağını sandığın bütün süreçlerinin resmiyet kazanması durumunda ise sandıktaki muhabbetin bozulacağı düşüncesinde olduklarında belirtmiştir.

“Elbette ki sandığın resmiyet kazanması birikimlerimizin yasal zeminde olması açısından ciddi öneme sahiptir. Resmiyet kazanmaktan kastımız devletin haberdar olması ve bu konuda destek olması ise kesinlikle resmiyet olması iyi olacaktır. Hatta faiz hassasiyeti olan farklı insanlara ulaşması açısından da yararlı olacaktır.” (Katılımcı 1).

“Sandığımızın resmiyet kazanmasını çok isteriz. Zira bizler devlet memuru-yuz. Birikimlerimizi yaparken hangi hesapta tutacağımız konusunda zorluk yaşıyoruz. Resmiyet kazandığında daha rahat birikim yapacağımızı düşünüyorum. En azından yeni üye alımında insanların aklında soru işaretleri olursa bunların giderilmesi açısından da önemli. Her ne kadar güvene dayalı bir sistem içerisinde olsak da güvenden ziyade resmi bir oluşum olarak yaptırımlarının da olması bizim açımızdan oldukça önemli bir konu.” (Katılımcı 2).

Katılımcı 1 sandığın resmiyet kazanması durumunda birimlerin yasal zeminde oturacağını bu sayede devlet takibine düşme gibi bir durumun ortaya çıkmayacağını buna ilaveten resmiyetin sandığa üye bulma konusunda da faydalı olacağı düşüncesindedir. Nitekim sandığın resmiyet kazanması durumunda bu tür sandıkları ayakta tutan tek şey olan güven, birtakım şeylerle biraz daha pekiştirilmiş olacaktır. Katılımcı 2’de devlet memuru olmaları sebebiyle sandık aidatlarının yöneticinin şahsi banka hesabında toplanmasının başlarına sıkıntı açabileceğini dolayısıyla sandık resmiyet kazanır ve sandık adına bir hesap açılırsa bu sorundan kurtulabileceklerini ifade etmiştir. Bununla birlikte Katılımcı 1’in de ifade ettiği üzere Katılımcı 2 de sandıkların resmiyet kazanması durumunda sandığa olan güvenin artacağını bunun da sandıkların üye sayılarını artırabileceği düşüncesindedir. Katılımcı 3 ise diğer iki katılımcıyla aynı görüşte değildir.

“Şimdi bu konuya hangi açıdan baktığımız oldukça önemli. Biraz önce de ifade ettim bizim için önemli olan kardeşlik sayın hocam. Resmiyet olması bizim açımızdan aramızdaki muhabbeti bozar diye düşünüyorum. Bizim tüzüğümüzde

bir kişi fona borçlu olarak vefat ettiğinde biz onun borcunu siliyor ve kardeşimize hakkımızı helal ediyoruz. Resmîyet olsa ve biz her işimizi resmî olarak halletsek o zaman bir bankadan farkımız kalmaz ki. Resmîyetin yüzü soğuktur hocam. Fakat şöyle de bir sıkıntımız var. Burada yurt dışında birikimlerimizi saklama hususunda sıkıntı yaşıyoruz. Geçen sefer hesaplarımıza bloke konuldu ve bir müddet borç veremedik. Yani resmîyet sadece yaptığımız işin tanınması bize birikim yapabilmemize müsaade edilmesi hususunda olmalı. Diğer türlü bütün işlerimizi resmîyete göre yaparsak sandığımızın uhuvvetine aykırı davranmış oluruz ki biz böyle bir şey istemiyoruz.”

Bu ifadelerden de anlaşıldığı üzere Katılımcı 3'e göre sandığın resmi bir hüviyet kazanması üyeler arasındaki muhabbeti bozar, böylece sandığın bir bankadan farkı kalmaz. Dolayısıyla Katılımcı 3, resmîyetin tüzüğe aykırı davranışlara yaptırım uygulama noktasında değil de sadece aidatları toplarken şahsi hesap kullanmaktan kaynaklanan sıkıntıların giderilmesi noktasında olması gerektiğini ifade etmektedir.

3.2.4. Sandıklarda Karşılaşılan Problemler

Araştırmanın dördüncü ve son teması gayr-i resmi sandıklarda karşılan problemlerdir. Bu bağlamda görüşme yapılan 3 sandık üye/yöneticisine “Sandık uygulamanızda herhangi bir problem yaşıyor musunuz? Problem yaşıyorsanız bunlara nasıl çözüm buluyorsunuz?” soruları yöneltilmiştir. Katılımcıların bu soruya verdikleri cevaplar kısaca şunlardır:

Tablo 1: Sandıklarda Karşılaşılan Problemler

	Temayı Belirten Katılımcı
Üyelerin toplanan fonlardan haberdar edilmesinde yaşanan güçlük	Katılımcı 1
Toplanan fonların düşük miktarda olması	Katılımcı 1
Karzin zamanında ödenmemesi	Katılımcı 2
Birikimlerin altın olarak tutulmasına karşın karz ve aidatların TL olarak verilmesi	Katılımcı 2
Aidatların şahsi banka hesabında toplanması	Katılımcı 3
Sandık üye sayısının artması sebebiyle üye buluşmalarının sekteye uğraması	Katılımcı 3

Konuya ilişkin katılımcıların vermiş olduğu cevaplar aşağıdaki gibidir.

“Üyelerimizin toplanan fondan her ay haberdar olması noktasında zorluklar yaşıyoruz. Çözüm olarak sandığın girdi ve çıktıların hesaplarını tutan “sandık v2” adında bir yazılım yaptık, her üyeye şifre verdik ve bu sayede fon hareketlerini bütün üyelerin takip edebilmesini sağladık. Yaşamış olduğumuz bir diğer sorun ise fon birikiminin düşük miktarda ve sınırlı olması bunun da üyelerin sadece küçük çaplı ihtiyaçlarına cevap verebilmesidir. Bu sorunun çözümünün, üyelerin meslek hayatına atılmasıyla birlikte fon kapsamının genişletilmesi, toplanan aidat miktarının artması ile sağlayabileceğimizi düşünüyorum. Sandığımız şu haliyle üyelerimizin günlük ihtiyaçlarına katkı sağlamakta, bizim hedefimiz ise insan hayatında ihtiyaç duyacağı her alanda yardımlaşmayı sağlayabilmek.” (Katılımcı 1)

Sandık 1’de toplanan fonlardan ve fon hareketlerinden üyelerin haberdar olması bir problem olarak görülmüş bu sebeple sandık üyeleri bu problemi bir yazılım yaparak gidermişler. Böylece bütün üyelerin sandık hesabındaki fon hareketlerini şeffaf bir şekilde takip edilmesi imkanı sağlanmıştır. Sandığın yaşadığı diğer bir problem de toplanan aidat miktarının düşük olması dolayısıyla verilen karz miktarlarının da çok düşük olmasıdır. Fakat bu sandığın üyeleri öğrenci olduğu için bu normal karşılanabilir. Zaten Katılımcı 1’de ileride iş sahibi olduklarında bu problemin giderilebileceğini ifade etmiştir.

“Fon biriktirme ve karz verme işlemlerinde karşılaştığımız problem daha çok alınan borcun zamanında ödenmediği ve ertelendiği durumlarda yaşıyoruz. Kardeşlik hukuku çerçevesinde bir sandık kurduğumuz için ödenemeyen borçları erteleme yoluna gidiyoruz. Yaşadığımız bir diğer önemli problem de yine biraz önceki sorunuzda ifade ettiğim gibi sandık girdi, birikim ve borç verme işlemlerinin farklı türden yapılmasından kaynaklandığını söyleyebilirim. Üyeler aidatları TL olarak ödüyor. Biz fonda onu altına çeviriyoruz ki enflasyon karşısında birikimimiz değer kaybetmesin. Üyelerimiz borç istediğinde ise fondaki altını TL’ye çevirip öyle borç veriyoruz. Şu durumda geri ödemeler yapıldığında altın kurundaki yukarı yönlü dalgalanmalar fonun birikimini sekteye uğrattıyor. Tabii burada amacımız kâr elde etmek olmadığından dolayı üyelerimize, yaşadığımız bu durumun olumsuz gibi görünse de üyelerimizin sıkıntılarını çözdüğü için yardımlaşmanın verdiği mutluluğu anlatmaya çalışıyoruz. Yine de yaşanan problemlere rağmen böyle bir sandık oluşumu içerisinde olduğumuz için hamdolsun iyi iş yaptığımızı düşünüyoruz.” (Katılımcı 2)

Sandık 2’de yaşanan ilk problem bazı üyelerin aldıkları karzı zamanında ödememeleridir. Fakat sandık üyelerinin bu durumu sandığın bir amacının da üyeler arasındaki kardeşlik bağına güçlendirmek olması hasebiyle göz ardı ettikleri, ödemekte zorluk yaşananlara kolaylık sağladıkları anlaşılmaktadır.

Sandıkta karşı karşıya kalınan bir diğer problem ise aidatların ve karz ödemelerinin TL olarak yapılmasına karşın sandıkta biriken ve halihazırda karz olarak verilmeyen meblağın enflasyon sebebiyle altına dönüştürülerek muhafaza edilmesidir. Bu durum sandık fonunun büyümesine engel olmaktadır. Fakat Katılımcı 2'de sandıktaki esas amaçlarının kar elde etmek olmadığını dolayısıyla maddi olarak bu durumun olumsuz etkisi olsa da üyelerin manevi olarak yardımlaşmanın verdiği hazla mutlu olduklarını ifade etmektedir.

“Yaşadığımız en önemli problemi biraz önceki sorumuzda yanıtladım galiba. Fonlarımızın birikimini resmi bir şekilde yapamayışımız. Bu sorunu inşallah bir çözüm bularak halletmeye çalışacağız. Bir diğer problemimiz de biz üye sayısında bir sınırlandırma yapmadık ve istemiyoruz da fakat sandığımız ilk kurulduğunda ailecek buluşmalar yaparak mangal falan yapıyorduk. Şimdi diyorum ki, sayımız fazla oldu, mangallar yalan oldu. Yani sayının artması birikimin artması açısından iyi oldu ama kalabalık olmamız bir araya gelmemizi azalttı.” (Katılımcı 3)

Sandıkta karşılaşılan en temel problem aidatların sandık yöneticisinin şahsi banka hesabında toplanmasıdır. Devlet vergi kaçırmaların önüne geçmek için zaman zaman banka hesaplarındaki hareketleri takip etmektedir. Katılımcı 3'de devlet tarafından yapılan bu takibe düşme gibi bir endişelerinin olduğunu söylemektedir. Nitekim Avrupa'da vergi kaçırma çok büyük bir suç olup yaptırımları da çok ciddidir. Bu sebeple sandık üyeleri bu problemin giderilmesi durumunda rahat bir nefes alacaklarını ifade etmişlerdir. Ayrıca Sandık 3'de üye sayısında bir sınırlandırma bulunmamaktadır. İlk başlarda bu bir problem oluşturmazken üye sayısının çok fazla olmasıyla üyelerin mutad olarak yaptıkları buluşmaların azalması Katılım 3 tarafından bir problem olarak nitelendirilmiştir. Zira Katılımcı 3, üye sayısı azken ailecek buluşup mangal yaptıklarını fakat sayının fazla olmasıyla bu tür organizasyonların üstesinden gelmenin çok mümkün olmadığını düşünmektedir.

3.3. Genel Değerlendirme

Görüşmelerden çıkan sonuçları değerlendirecek olursak her üç sandığın da kendi çevresinde aynı sosyo-ekonomik şartlarda olan kişilerin dayanışma amacıyla bir araya gelmesi sonucunda ortaya çıktığı söylenebilir. Çalışmaya konu olan sandıklar her ne kadar gayr-i resmi sandık kapsamında olsalar da hepsinin -resmi bir bağlayıcılığı olmasa da- sandık işleyişine dair bir tüzüğünün bulunduğu görülmektedir. Tüzüğe sahip olmaları hasebiyle bu yapıların kendi içinde de olsa işleyiş sürecine dair bir taahhütleri, düzenlemeleri olduğunu söylemek mümkündür. Zira bu sandıkların her biri birbirini yakinen tanıyan yani aralarında samimiyet bulunan insanların bir araya gelmesiyle oluşmuştur. Her ne kadar durum böyle olsa da sandık üyelerinin

bu sandığı bir tüzük çerçevesinde yönetmek istemeleri samimiyete bağlı bir yönetimden ziyade kuralları olan bir yönetim anlayışını benimsediklerini göstermektedir. Bununla beraber sandık üyeleriyle yapılan görüşmeler neticesinde tüzüklerdeki maddelerin istenildiği şekilde uygulan(a)madığı ortaya çıkmıştır. Örneğin Katılımcı 3 ile yapılan görüşmede üyesi olduğu sandığa herkesin üye olma hakkının bulunduğunu fakat buna rağmen abisinin üyelik başvurusunu diğer üyelerin taraflı değerlendireceğini hissetmesi üzerine sandığa teklif dahi edemediğini bildirmiştir (Katılımcı 3). Katılımcı 2'de aynı şekilde bu resmiyetin işletilemediğini, üst üste ilişkisinin zarar göreceği düşüncesinden dolayı kendi amirini sandığa üye yapamadığını söylemiştir (Katılımcı 2). Katılımcı 3 ise borcunu ödeyemeyen üyelere arkadaşlığın zarar görmemesi için tolerans tanıdığını ve borcu birçok kez ertelediğini belirtmiştir (Katılımcı 3). Bütün bu ifadelerden hareketle her ne kadar bu sandıkların bir tüzüğü olsa da katılımcıların arasındaki samimiyetin, bu tüzüğün tam olarak uygulanmasına engel olmaktadır. Fakat bu durum katılımcılara göre istenilmeyen bir durum değildir. Nitekim onlara göre tüzüğün amacı kişiler arasındaki samimiyeti görmezden gelmek değil bilakis iyi niyetin suistimal edilmesine engel olmaktır. Katılımcı 1 ve 2'nin resmiyetin tüzükte kalması, üyeler arasındaki muhabbetin ise öncelenmesi gerektiğini ifade etmeleri de bunu göstermektedir (Katılımcı 1; Katılımcı 2). Buradan hareketle tüzüğe aykırı olsa bile iyi niyetin istismar edilmediği durumlarda üyelere yardımcı olunmaya çalışılmasının buna karşın iyi niyetin istismar edilmesi ve sandığın ruhuna aykırı davranışlar sergilenmesi durumunda ise tüzükte yer alan yaptırımların uygulanmasının bu sandıklarda esas olduğunu söylemek mümkündür. Zira yardımlaşma amacıyla kurulmuş sandıkların devamlılığının sağlanması açısından tüzükte birtakım yaptırımların bulunması ve arıza durumlarda bu yaptırımlara başvurulması yerinde bir uygulama olarak görülebilir.

Sandıklarda karşılaşılan bir diğer ortak problem aidatların kurumsal bir hesaba değil de sandık yöneticisinin şahsi hesabında toplanması durumudur. Yani üyeler her ay ödemesi gereken aidatı yöneticinin banka hesabına havale veya EFT yoluyla transfer etmektedirler. Bu da yöneticinin banka hesabının devlet takibine takılmasına yol açmaktadır. Örneğin Katılımcı 3 Avusturya'da işleyen ekonomik sistemde bir kişinin hesabına düzenli yapılan para transferlerinin takip edilmekte olduğunu hatta kendi hesaplarında bulunan 400.000 Euro'ya belirli bir müddet bloke konulduğunu ve ciddi anlamda problem yaşadıklarını belirtmektedir (Katılımcı 3). Katılımcı 2'de devlet memuru olmaları hasebiyle banka hesaplarındaki hareketliliğin kendilerine ciddi sıkıntılar çıkaracağını düşündüklerinden dolayı bu sandıkların bir an önce yasal zeminde olması gerektiğini ifade etmektedir (Katılımcı 2).

Sandık üyeleriyle yapılan görüşmelerden çıkan bir diğer ortak sorun da sandık üyelerinin birbirine olan güvenini sağlama noktasında takip edilecek yolun belirlenememesidir. Sandıkların tüzüklerinden bahsettiğimiz bir önceki kısımda ödenmeyen borçların nasıl tahsil edileceği hususunda bir madde olmadığını ifade etmiştik. Bu yüzden insanların böyle bir oluşum içerisine dahil olmak istediğinde kafasında oluşacak soru işaretlerinden birisi de bu güven olgusudur. Nasıl ki yeni üye olacak kişinin güven konusunda şüpheleri olacaksa aynı şekilde sandığa yeni üye alırken sandık üyelerinin de yeni üyelere karşı akıllarında soru işaretleri olacaktır. Dolayısıyla sandıkların büyüebilmesi ve gelişebilmesi açısından bu sorunun çözüme kavuşturulması, her iki tarafın da birbirine güven duymasını sağlayacak bir yöntemin bulunması önem arz etmektedir.

Katılımcılarla yapılan görüşmelerde zikredilen sandıklarla ilgili problemlerin çözümü için ilgili problemleri birlikte değerlendirmek daha doğru olacaktır. Zira problem olarak nitelendirilen bütün maddelerin çözümü bu sandıkların yasal zemin üzerine oturtulmasıyla olacaktır. Sandıkların hepsi kuruluş amaçları doğrultusunda insanların faizli işlem yapmasının önüne geçmek bununla birlikte yardımlaşma ve dayanışma ruhuyla birlikte hareket etmek istemektedir. Bununla birlikte üyelerin hakkını koruyabilmeyi ve zarar görmelerine engel olmak da amaçları arasında yer almaktadır. Şu hâlde bu problemlerin çözülebilmesi için bu sandıkların kurumsal bir yapıya bürünmelerinin elzem olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim karşılaşılan en temel problemlerin altında yatan unsur bu sandıkların kurumsal yapıya sahip olmasıdır. Bu sebeple karz sandıkları kurumsallaşır ve resmiyet kazanırsa yukarıda zikredilen problemler minimum seviyede kalacaktır. Çünkü sandığın resmi bir hüviyete sahip olması yaşanılacak olumsuz bir durumda tarafların hak kaybına uğramamasını, herkese eşit muamele yapılmasını, üyelerin özel muamele beklentisine girmemelerini sağlayacaktır. Böylece problemler daha ortaya çıkmadan önce ortadan kaldırılmış olacaktır. Aksi takdirde bu sandıkların varlıklarını uzun süre devam ettirmeleri mümkün görünmemektedir. Daha önce de ifade edildiği üzere her ne kadar resmi olmayan sandıkların tüzüğü olsa da burada yazan kuralların her zaman uygulanmaması, uygulanırsa bile yaptırımların yetersiz kalması, tüzüğün esnetilmesi durumunda herkese aynı muamele yapılamaması gibi durumlarla karşılaşma ihtimalinin her zaman bulunması bu sandıkların uzun soluklu olmasının önünde bir engel olarak durmaktadır. Sandık üyeleri de sandıkların resmiyet kazanmasının sandıklar açısından faydalı olacağı görüşündedirler.

Sandıklarda karşılaşılan en temel problemlerin yukarıda zikredilenler olduğu anlaşılmaktadır. Bunlara ilaveten sandıklarda biriken fonun nasıl tasarruf edileceği, hangi sırayla kimlere borç verileceği, sandıkta yeterli miktarda

para olmadığına ne yapılacağı, enflasyon karşısında sandıktaki fonların nasıl korunması gerektiği, sandıkta ciddi miktarlarda fon biriktiğinde yatırım yapıp yapılamayacağı gibi başlıklar da sandıkların karşılaştıkları problemler arasında yer almaktadır. Ancak zikredilen bu problemler, resmi sandıklarda da söz konusu olduğu için burada üzerinde durulmamıştır.

SONUÇ

Sonuç olarak ifade edebiliriz ki insanların birlik, beraberlik ve dayanışma içerisinde hareket etme düşüncesi karz-ı hasen sandıklarının oluşmasına vesile olmaktadır. Maddi imkanları alacaklarına yetmeyen insanların güçlerini birleştirilmesi ve birlikte hareket etmesi faize karşı hassas olan bireyler için rasyonel bir durumdur. Faiz alarak kâr elde etmek yerine kâr amacı gütmeyen insanların ihtiyaçlarını karşılamak maksadıyla borç vermek İslam dininde güzel bir davranış olarak nitelendirilmiştir. Bununla beraber tarafların haklarının korunabilmesi adına Kur'an'da bu borç ilişkisinin kaydedilmesi yani resmîyete dökülmesi talep edilmiştir. Buradan hareketle sadece güvene dayalı olarak kurulmuş karz sandıklarında tarafların haklarının korunabilmesi için birtakım tedbirler alınması gerekmektedir. Bu tedbirlerin başında da ilgili karz-ı hasen uygulamalarının kurumsallaştırılması yani resmîyet kazanması gelmektedir.

Sandıkların kuruluş ve yürütülmesinde sandık yapısına, kardeşliğe, ülfet ve muhabbete hanel getirecek sıkıntıların yaşanmadığı görülmektedir. Kurulan bu sandıklarda karşılaşılan problemler daha ziyade işleyişin devlet nazârında tanınmamış olmasından kaynaklanmaktadır. Üyelerin sandığa karşı sorumluluklarının resmi bir dayanağının olmaması da sandıkta yaşanacak herhangi bir problem olması halinde sandığın dağılması ihtimaline yol açabilir. Borçların zamanında rücu etmemesi ya da hiç ödenememesi durumu da sandık problemleri arasında yer almaktadır. Alınacak tedbirlerin yekdiğeri ise resmîyet – samimiyet dengesinin oluşturulması olacaktır.

Son olarak sandıkların üye sayılarının belirlenmesi ve biriken fonun değerlendirilmesi hususunda yaşamış olduğu problemlere de tedbir alınması gerekmektedir. Bu problemlere karşı alınacak tedbir sandık üye sayılarının sınırlı tutulması buna karşılık sandık sayılarının artırılması olacaktır. Az üye ile çok sandık kurulması karz-ı hasen ağına geliştirmesi açısından önemlidir. Sandıkta biriken fonun enflasyon karşısında zarar görmemesi için iki yöntem uygulanabilir. Bunlardan birincisi sandık içerisinde para bulundurmuyup fonun sürekli üyeler arasında dolaşımı sağlanabilir. İkinci olarak biriktirilen fonun değer kaybetmeyecek menkul ve gayrimenkul ile değerlendirilmesi olabilir. Bu sayede yardımlaşma devamlı olarak devam edebilir ve birikimler de zarara uğrama riskinden kurtulmuş olabilir.

KAYNAKÇA

- Apaydın, H. Yunus. “Karz”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 24/520-525. Ankara: TDV Yayınları, 2001.
- Arabmazar, Abbas. “The Organizational Structure of Qard-al-Hassan Funds in Iran”, *SESERIC Workshop*. 2007.
- Aydın, Mehmet Akif. “Borç”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 6/285-291. Ankara: TDV Yayınları, 1992.
- Beybur, Mustafa ve Çetinkaya, Murat. “Tasarrufa Dayalı Faizsiz Finans Sistemine Jak Bankacılık ve Karz-ı Hasen Sistemi Önerisi”. *The Journal of Social Science*, 5/9 (2021), 269-281.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail. *el-Câmi’u’s-sabîh*. nşr. Muhammed Zühayr b. Nasr. B.y. Dâru tavki’n-necât, 2. Basım, 2001.
- Canbaz, Muhammed Fatih. *İslâmi Finans Aracı Olarak Karz-ı Hasen ve Katılım Bankaları İçin Bir Model Önerisi*. Afyon: Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2019a.
- Canbaz, Muhammed Fatih. “Yeni Bir Karz-ı Hasen Düşüncesi - Katılım Bankaları İçin Bir Model Önerisi”. *Karz-ı Hasenin Kurumsallaşması*. ed. Süleyman Kaya vd. 215-244. İstanbul: Ensar Yayınları, 2019b.
- Creswell, J. W. *Eğitim Araştırmaları Nicel ve Nitel Araştırmaların Planlanması, Yürütülmesi ve Değerlendirilmesi*. çev. Komisyon. İstanbul: EDAM Yayınları. 2. Baskı. 2019.
- Eminefendizâde, Ali Haydar Efendi. *Durerü’l-hükkâm şerh-u Mecelleti’l-ahkâm*. Beyrut: Dâru’l-Ceyl. 1991.
- Ferguson, Niall. *Paranın Yükselişi*, trc. Barış Pala. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2011.
- Genç, Abdullah Talha. “Türkiye’de Yardımlaşma Sandıkları Çerçevesinde Karz-ı Hasen Örnekleri”. *Karz-ı Hasenin Kurumsallaşması*. ed. Süleyman Kaya vd. 57-79. İstanbul: Ensar Yayınları, 2019a.
- Genç, Abdullah Talha. *Türkiye’de Karz-ı Hasen Sandık Uygulamaları: Nitel Bir Araştırma*. Sakarya: Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019b.
- Genç, A. T. , Yenice, A. C. & Orhan, Z. H. İslami İktisat Çerçevesinde Günler: Karma Yöntem Araştırması. *Adam Academy Journal of Social Sciences* , 11/1 (2021), s. 31-66.
- Genç, Abdullah Talha. “Alternatif Finansal Bir Kurum Olarak Karz-ı Hasen Sandıkları”. *Banka Dışı İslami Finansal Kuruluşlar*. ed. Salih Ülev ve Beşir Çalışkan. 155-175. İstanbul: Orion Yayınları, 2022.
- Gürbüz, H. Z. “Karz-ı Hasen’in İktisadi Önemi ve Günümüzdeki Uygulamaları.” *Uluslararası Finansal Ekonomi ve Bankacılık Uygulamaları Dergisi* , 2/2 (2021), 119-129.

- İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd el-Kazvîni. *es-Sünen*. thk. Şuayb el-Arnaût vd. b.y. Dâru'r-Risâleti'l-Âlemiyye, 2009.
- Kaan, Enver Osman. "Faize Alternatif Bir Finansman Aracı Olarak Karz-ı Hasen Yerine Zekât". *BEÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi* 8/2 (2021): 605-621.
- Kahriman, Elif. *İslam Hukukunda Günümüz Mikro Kredi Yerine Karz-ı Hasen*. Yozgat: Yozgat Bozok Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2020.
- Müslim, Ebü'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc. *el-Câmi'u's-sabîh*. nşr. Muhammed Fuâd Abdülbâkî. Kahire: y.y., 1955-56.
- Orman, Sabri. "Kur'an ve İktisat: Kredi ve Faiz Meselesine Makro-Sistemik Bir Yaklaşım". *İktisat Tarih ve Toplum*. 159-175. İstanbul: Küre Yayınları, 2010.
- Özdemir, Mücahit. "Karz-ı Hasen Dünya Örnekleri Üzerine İnceleme". *Karz-ı Hasenin Kurumsallaşması*. ed. Süleyman Kaya vd. 23-56. İstanbul: Ensar Yayınları, 2019.
- Obaidullah, M. *Introduction to Islamic Microfinance*. International Institute of Islamic Business and Finance. 2008.
- Tirmizî, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ. *Sünenü't-Tirmizî*. thk. Beşşâr Avvâd Ma'rûf. Beyrut: Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, 1998.
- Yıldırım, Ali - Şimşek, Hasan. *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayınları, 2016.
- Yusuf, Üstün. "Karz-ı Hasen'in Kurumsallaşmasında Kooperatif Modeli". *Karz-ı Hasenin Kurumsallaşması*. ed. Süleyman Kaya vd. 87-100. İstanbul: Ensar Yayınları, 2019.